

GRMAČE

Grmače so sedlo 580 metrov nad morjem in sestavni del razvlečene vasi Katarija, ki leži med Svetim Miklavžem in Gorišco. To je južni greben osamelega moravškega krasa in loči moravško dolino ter reko Savo. Grmače že stoletja povezujejo svet med Dolenjsko in Gorenjsko, kar dokazujejo starodavna gradišča v bližini in stalen pretok različnih ljudstev skozi čas.

Po legendi je Grmače ustvarila Ajdovska deklica, ki je z eno nogo stala na Grmačah in z drugo na Jančah, ko je prala plenice. Ajdovske deklice so bile skupaj z Ajdni zaščitnice ljudi in so jim pomagale v stiski. Tradicija je velevala, da so popotniki na Grmačah prižgali svečo v želji po vrnitvi in srečni poti. Ajdovske deklice in Ajdni spadajo v slovanski mitološki panteon.

O KAPELI

Pred mnogimi leti, ko še ni bilo cest ne železnic, so ves tovor proti vzhodu vozili s splavi in čolni po reki Savi. Vožnja je bila težka in nevarna, saj je bilo potrebno pot opraviti v vsakem vremenu. Med njimi so bili tudi trije bratje Korimšek iz Zgornjega Pekra. Časi so bili taki, da so za preživetje vozili v vsakem vremenu. Leta 1776 so vozili splav in tovor po posebej visoki in deroči reki. Voda je ob neurju še dodatno narasla. Splav je še zdržal do Zidanega mosta. Tam pa se je na čereh raztreščil. V hudem boju za preživetje so se bratje zaobljubili, da bodo, če preživijo, postavili na Grmačah kapelo v čast in zahvalo Mariji varuhinji brodarjev in mornarjev. Preživeli so in še istega leta so začeli graditi kapelo.

Posledica težkih časov je bilo tudi izseljevanje v Ameriko, Francijo in druge dežele za boljšim življenjem. Ljudje so se bali dolgih voženj po morju in poti v neznanu. Zato so prinesli pred odhodom iz domovine svečo na Grmače, da so se priporočili Mariji še preden je stala kapela. Grmače so bile tako pomemben kraj, da so se pogrebci, ko so nosili v Moravče k pogrebu, vedno ustavili na sedlu, pomolili za vse pokojne in se ob enem tudi spočili na naporni poti.

Z izgradnjo kapele se prične še ena lepa tradicija. Vaščani so namreč zaposili cerkveno oblast, da bi imeli blagoslov velikonočnih jedi na Grmačah ob kapeli. To je bil praznik za vse okoliške prebivalce, ki so kar tekmovali med seboj kdo bo imel lepši jerbas. Izdelava le teh je še danes moravska tradicija. Velikonočni jerbas je okrogla košara, posebej okrašena z barvitim šibjem. Gospodinje so prinesle jerbasa na glavi. To je bil lep dan, tudi 60 jerbasaov je bilo na Grmačah na Veliko soboto.

GRMAČE IN TURŠKI VPADI

Otomansko cesarstvo je ustanovil Osman iz turškega plemena Oguzov v vzhodni Anatoliji, v današnji Turčiji, po katerem je vladajoča dinastija Osmanov dobila ime. Bilo je največje carstvo, ki je na višku svoje moči obsegalo ozemlje Jugovzhodne Evrope, Bližnjega vzhoda in Severne Afrike. Imelo je 29 provinc in številne vezalne države.

Balkan osvajajo v 14. in 15. stoletju, prvi vpad na slovensko ozemlje v Metliko pa se zgodi leta 1408. S tem se začne dvestoletno obdobje vpadov na slovensko ozemlje. Na Grmačah se Turki prvič pojavijo leta 1415, ko pridejo tudi pred Ljubljano. Poleg številnih koristi, ki so jih imeli Turki z ropanjem slovenskih ozemelj je bil cilj tudi izčrpati in osiromašiti deželo, da bodo čim lažje prodrli do Benetk in Dunaja. Turki so vdiral na slovensko ozemlje v štirih izrazitih smereh: čez Štajersko, Posavsko in preko Grmač na Gorenjsko ter Koroško, čez Kočevsko in preko Istre na Tržaško ter naprej proti Benetkam.

Obdobje turških vpadov je bilo zagotovo eno najtežjih v slovenski zgodovini in je močno opustošilo deželo. Ocenjujejo, da so Turki v tem času odpeljali in zasužnjili okoli 200.000 ljudi. Ker plemstvo ni usklajeno nastopilo proti Turkom, so bili prebivalci naših dežel prepuščeni sami sebi in svoji iznajdljivosti. Vendar proti izurjeni in dobro vodeni vojski niso imeli veliko možnosti za uspeh. To še posebej velja za prvo obdobje od leta 1408 pa do 1478.

Najtežje breme vpadov so nosile mejne dežele z Otomanskim imperijem: Hrvaška, Kranjska, Štajerska, Goriška in Koroška. Morale so same organizirati obrambo. Zato so uvedli poseben davek, kar je še bolj bremenilo deželo. Vsaka družina je morala dati enega moža za stalno vojsko. Ustanovili so Vojno Krajino od morja preko Karlovca do Donave. Nadalje so postavljali utrjena obzidja okoli mest, za najbolj ogrožen

kmečki živelj (takrat je živel na podeželju okoli 85% prebivalstva) pa tabore, kamor so se zatekli ob turški nevarnosti. Izumili so poseben opazovalni in obveščevalni sistem kresov, ki je prepredel našo deželo, tu pa je potekal po črti Sveti Miklavž - Šmarna gora - Šmarjetna gora – Kamniški grad – Blejski grad. Za boljšo obveščenost so v moravški dekaniji postavili dodatno grmado na Grmačah.

Sistem obveščanja je bil sledeč: na vsakem omenjenem hribu so imeli v pripravljenosti tri kurišča za kres za vidno obveščanje. Podnevi dimno, ponoči ogenj. Za slabo vreme pa so imeli zraven še tri možnarje za slušno obveščanje. En pok je pomenil - Turek je na meji. Dva poka - Turek je prešel mejo. Trije poki - Turek je v deželi. Takoj, ko so opazili, da se preko Save ali Kolpe zbirajo sovražne sile, so zakurili kresove in pokali z možnarji. Od Metlike do Kranjske gore je potrebovalo obvestilo do 3 ure.

Grmače so tako postale pomembna opazovalna točka, a zaradi svoje lege tudi pot, ki so jo uporabljali Turki na svojih krvavih roparskih pohodih na Gorenjsko in Koroško. Najhujše je bilo obdobje med leti 1469 in 1478. Posebej izpostavljeno leto 1471, ko je Ishak Beg pripeljal preko Grmač vojsko 20.000 mož in vdrl na Gorenjsko. Po roparskih pohodih je čez Grmače peljal 20.000 ujetnikov. Zatem se je vojska Ishak Bega pri Metliki razdvojila. 10.000 Turkov je z ujetniki odšlo v Otomanski imperij (v Bosno), z drugo polovico 10.000. mož pa se je vrnil čez Grmače in iz Kranjske in Koroške nazaj čez Grmače odpeljal še nadaljnjih 20.000 ujetnikov, V istem letu se vrne še enkrat in odpelje še 5.000 ujetnikov. Tako so Turki samo v enem letu odpeljali približno 45.000 ujetnikov. Ocena je, da se je preko grmaške poti prepeljalo do 70.000 ljudi v suženjstvo. Ishak Beg je to leto izjavil: »Še enkrat pridem, pa bo Carigrad dobil zlate strehe.« Ni več prišel.

Toda iz naših logov prihajajo tudi druge zgodbe, ko Moravčan ni samo bežal. Turki nikoli niso osvojili taborov v Moravški dolini. Veliko je podatkov, kako so Moravčani pregnali Turke nazaj čez Grmače. Tu pa je še moravska posebnost: v gradu Zalog je vladala družina Thurn, ki je imela svojo vojsko. Po uspešnih obrambah pred Turki je sam gospod s svojo vojsko vkorakal v Otomanski imperij in ropal po turški zemlji. S pohodov je pripeljal tudi turške ujetnike, s katerimi je surovo ravnal. Enkrat je s seboj pripeljal tudi lepo Turkinjo, ki jo je vzel za ženo, njenega očeta pa zaprl v zapor, da ga izstrada. Hči ga je lahko obiskala, a hrane mu ni smela prinesiti. Nekega dne, po velikem lovu in ob mogočni pojedini, so si zastavljali uganke. Graščak je obljubil, da tistemu, ki zastavi tako uganke, da je nihče ne ugane, uresniči vsako željo. Njegova turška žena jo je uganila; držal je besedo in oba osvobodil. Ko je zadnjič šel na ravbarski pohod v Otomanski imperij nad Turke, se je na Grmačah ozrl nazaj in dejal: »Prelepa Moravska dolina, če se vrnem, boš vsa z zlatom prekrita.« Ni se vrnil.

Moravški gradovi so imeli oboroženo vojsko strelcev in konjenikov. Združili so se pod poveljstvom Adama Ravbarja s Krumperka in osnovali Kranjsko vojsko, ki se je preko Grmač pridružila združeni vojski cesarskih, slavonskih, kranjskih in vojno-krajinskih vojakov, ki so leta 1593 zgodovinsko potolkli Turke pri Sisku. Prav kranjska vojska z Moravčani na čelu je uprizorila odločilen preboj, ko so Turke skupaj s poveljnikom pognali v Kolpo. S tem se je zaključilo obdobje turških upadov na slovenska ozemlja.

GRMAČE šepetajo tudi zgodbo o francoskih vojaki. V času Napoleona in Ilirskih provinc je v naše kraje prišla francoska vojska. Vojake so nastanili po moravški dolini, po domovih. Čeprav, so imeli vojaki kodeks o lepem obnašanju, ga žal niso upoštevali. Tako so domačinom jemali hrano in alkohol pa tudi ženske niso bile varne. To seveda moravčanom ni bilo povšeči in so se takim Francozom maščevali. Ker to francoski vojski ni bilo v ponos so te vojake pokopavali na skrivaj na GRMAČAH.